

УДК 327. 7(4-11)

О. І. Брусиловська

канд. політ. наук, доц.

Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

кафедри міжнародних відносин к. 32,

Французький бул. 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна,

(380482)633259, e-mail: cis_asc@paso. net

ЧИННИК ЄС У ПРОЦЕСІ ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У статті проаналізовано вплив чинника ЄС на процеси реформування колишніх комуністичних країн Східної Європи наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. Показано особливості країн-кандидатів, процес їхніх перемовин з ЄС, фінансові інструменти ЄС, що дозволили прискорити розвиток країн регіону в бажаному напрямі.

Ключові слова: посткомунізм, п'яте розширення ЄС, Копенгагенські критерії, PHARE, ISPA, SAPARD.

2004 рік став доленосним для посткомуністичних країн Європи: одні досягли своєї стратегічної мети — вступу в ЄС, інші зміцнили свої надії на такий саме успішний фінал багатолітніх зусиль для повернення у Велику Європу. Отже, наразі настав час для певного підведення підсумків першого етапу реформ у країнах Східної Європи й, зокрема, визначенню найвпливовіших чинників їх трансформацій. Це має неабияке значення не тільки для вищевказаних країн-учасників процесу євроінтеграції, а й для тих, що досі залишались на периферії світового розвитку, наприклад, для України. Досвід наших сусідів є корисним для самовизначення українців, без якого неможливе успішне впровадження будь-якої зовнішньополітичної програми.

Вищевказана тема є доволі популярною в сучасній політології, однак процеси посткомуністичної трансформації та інституціоналізації ЄС досі розглядались окремо, причому перша проблема наразі вивчена краще, ніж друга. Серед західних дослідників слід перш за все відмітити фундаментальну працю М. Чіні, присвячену зовнішній політиці ЄС. Автор демонструє внутрішні складнощі вироблення єдиного європейського підходу щодо розширення, деякі протиріччя, що хоча й не носили антагоністичного характеру, але ускладнювали та й затягували процес розширення. Якщо в цій праці домінують позитивні оцінки зовнішньої політики ЄС щодо країн східноєвропейського регіону, то в працях Ч. Купчана та В. Бойцової знаходимо більше критичних зауважень. В обох статтях п'яте розширення розглядається як експеримент, якому не було аналогів і результати якого досить складно передбачити. На близьку перспективу автори вважають, що включення 10 нових країн значно загальмує розвиток ЄС у цілому. Проблемі інституціоналізації ЄС присвячена праця В. Орлика. Автор вихо-

дить з необхідності внутрішніх змін в ЄС для його подальшого поступального розвитку, отже, процес розширення став не гальмом, а може навпаки прискорювачем реформ, вкрай необхідних для старих членів ЄС. У цілому у вищезазначених працях не приділяється спеціальної уваги оцінці впливу ЄС на хід та результати реформ у країнах-кандидатах. Отже, у цій статті автор ставить на меті саме визначення впливу ЄС як чинника посткомуністичної трансформації для всіх країн Східної Європи незалежно від їхніх успіхів на шляху євроінтеграції. У завдання дослідження входить також розгляд причин та особливостей п'ятого розширення ЄС, та основних проблемних питань на шляху його підготовки.

У результаті попередніх розширень територія й населення ЄС росли поступово. Тепер вони повинні були збільшитися одразу на одну третину. Це неминуче створило б додаткове навантаження на служби Співтовариства й інфраструктуру ЄС. У минулому до складу Співтовариства вступали держави з більш-менш однаковим рівнем соціально-економічного розвитку й ідентичних моделей політичного й соціально-економічного устрою. П'яте розширення охоплювало відносно відсталі країни, що перебували в процесі системної трансформації. У результаті розширення населення ЄС зросло б на одну третину, а його ВВП збільшився б усього на 5% [1].

Причиною відносної відсталості країн-кандидатів були особливості їхньої історії. Ареал майбутнього розширення ЄС відрізнявся величезною строкатістю етнічного складу, релігійних вірувань, традицій й устрою життя різних народів. Проте в їхніх історичних долях є кілька важливих загальних рис, що дозволяють розглядати їх як особливий регіон Європи, відмінний від своїх західноєвропейських сусідів.

По-перше, у всіх цих країнах у силу географічних та соціальних умов переважав екстенсивний спосіб економічної діяльності. Це мало цілу низку фундаментальних наслідків. У країнах регіону не вкоренився інститут приватної власності. Величезний негативний вплив на їхній розвиток зробило так зване "друге кріпацтво", що було особливо жорстоким у Польщі, Угорщині й Румунії. Воно обумовило відносну слабкість ринкової економіки, громадянського суспільства й політичної демократії, традиційну незахищеність особистості.

По-друге, у жодній із країн регіону не було традиції сильної, безперервної й життєздатної державності. Перебуваючи між великими агресивними державами, цей регіон завжди був ареною їхнього суперництва, а його народи — об'єктом іноземного панування. Контроль над регіоном поділяли між собою Османська імперія й імперія Габсбургів, до яких згодом приєдналися Російська імперія й Пруссія. Тому тут відсутня культура єдиного національного інтересу, що грає настільки значну роль у системі Європейського Союзу.

По-третє, регіон завжди був ареною протиборства різних релігій — католицизму, православ'я й ісламу. Та частина території п'ятого розширення, що була сферою переваги православ'я й ісламу, була ізольована від великих суспільних зрушень у Західній Європі, що стали віхами в становленні капіталістичного способу виробництва. У жодній із країн-кандидатів не

отримало поширення протестантство. Це було одночасно й наслідком, і причиною відносної соціально-економічної відсталості [2].

Для того, щоб інтеграція “працювала” у країнах-кандидатах, формальне прийняття ними *acquis communautaire* (“комунітарних досягнень”, які узгоджують відносини країн, що входять в європейську економічну зону) було недостатнім. Головне питання полягало в тому, як вироблені західно-європейськими державами норми будуть перетворюватися в життя в зовсім іншому суспільному середовищі. Політичні керівники держав-членів й Європейського співтовариства від початку розуміли, з якими труднощами зіткнеться п’яте розширення. Вони бачили масштаб витрат, які понесуть учасники інтеграційного процесу. Не був таємницею й той ризик, якому піддаються досягнення інтеграції. Проте, після нетривалих коливань вони вирішили взяти на себе відповідальність за розвиток Центральної й Східної Європи і йти вперед, чого б це не коштувало.

У червні 1993 р. у Копенгагені Радою ЄС було прийнято принципове рішення про можливість п’ятого розширення. Одночасно вона намітила шляхи вирішення першого завдання — визначення умов і принципів приєднання нових держав-членів (так звані “Копенгагенські критерії”, що до сьогодні є обов’язковими для держав, що мають намір отримати повне членство в ЄС). Було зазначено, що вступ у ЄС країн Центральної й Східної Європи стане можливим лише в тому випадку, якщо вони будуть відповідати трьом політичним й економічним критеріям. Перший критерій — це наявність стабільних інститутів, що гарантують демократію, верховенство закону, права людини, повагу й захист прав меншостей. Другий — існування життєздатної ринкової економіки, а також здатність протистояти тиску конкуренції й ринкових сил усередині Союзу. Третій — здатність взяти на себе обов’язки, пов’язані із вступом у ЄС, зокрема, підтримувати цілі політичного, економічного й валютного союзу. У копенгагенському рішенні був і четвертий критерій, що рідко фігурує в політичних й академічних дискусіях щодо розширення ЄС. Це здатність самого Союзу абсорбувати нових держав-членів, не ставлячи під загрозу власну цілісність і стабільність [3].

Невдовзі країни ЦСЄ подали офіційну заяву на вступ в ЄС: Угорщина — у березні, Польща — у квітні 1994 р., Чехія — у січні, Словаччина — у червні 1995 р. Подальша хроніка переговорів виглядала так. У грудні 1994 р. у Гессені були з’ясовані вимоги, яким повинні відповідати кандидати до їхнього прийняття в ЄС. У червні 1995 р. у Каннах ЄС затвердив бюджет програми “Маяк”. У грудні 1995 р. на Мадридському саміті ЄС взяв на себе обов’язки з початку переговорів щодо інституційної реформи [4, с. 78]. У критерії для кандидатів було внесено додаткове обмеження: спроможність країн прийняти й впроваджувати структурну та аграрну політику, схвалену ЄС.

Найбільш складним виявилось фінансування п’ятого розширення. Відповідно до доручення Європейської Ради 15 липня 1997 р. Комісія представила, тепер широко відому як фактична програма розширення, доповідь за назвою “Порядок денний 2000” (“Програма 2000”), що була схвалена

Європейською Радою на засіданні в Берліні в березні 1999 р. Держави, що подали заяви про членство в ЄС, були згруповані у дві категорії: ті, що готові до початку переговорів, і ті, що ще не готові. У першу групу увійшли Польща, Угорщина, Чехія, Словенія, Кіпр та Естонія [5, р. 139].

У цьому великому (близько 2000 сторінок) документі був викладений погляд Комісії на майбутній розвиток Європейського Союзу й висунуті пропозиції щодо фінансування потреб ЄС у 2000-2006 рр. Одне з головних місць у доповіді Комісії було приділено проблемі розширення. Підсумком запеклих суперечок стало рішення не збільшувати норму відрахувань у бюджет ЄС і залишити її на рівні 1,27% ВВП. Це означало, що на допомогу країнам-кандидатам у 2000-2006 рр. буде виділено 80 млрд. євро, причому для окремих країн-кандидатів була встановлена межа в розмірі 4% їхнього ВВП. У результаті розширення середній рівень ВВП на душу населення, за яким обчислюються виплати з фондів Співтовариства, мав різко знизитись. При незмінному бюджетові ЄС найменш розвинені із числа тодішніх держав-членів втратили б право на фінансову допомогу, що було одним із головних мотивів їхньої участі в інтеграційному угрупованні. Особливо сильно постраждала б Іспанія, що, маючи 7% населення ЄС, одержувала 30% виплат із фондів Співтовариства. На настійну вимогу Мадрида питання формування бюджету було залишено в сфері дії принципу одноголосності [6].

Головними інструментами надання фінансової й технічної допомоги країнам-кандидатам стали наступні програми:

1) PHARE — програма, що була заснована в грудні 1989 р. й спочатку призначалася для надання надзвичайної допомоги Польщі й Угорщині (звідси її назва — Poland Hungary: Assistance for the reconstruction of the economy). Згідно з “Порядком денним-2000”, на її фінансування щорічно виділяється 1,56 млрд. євро. Двома головними напрямками програми є надання допомоги урядам країн-кандидатів в освоєнні *acquis communautaire* й мобілізація державних і приватних інвестицій з метою забезпечення відповідності країн-кандидатів стандартам ЄС у таких галузях, як транспорт, охорона довкілля, умови праці, якість промислових товарів і т. д.

2) ISPA — “Інструмент структурної політики в процесі підготовки до приєднання”. У межах цієї програми щорічно витрачається 1,04 млрд. євро. Основним завданням є фінансування модернізації суспільної інфраструктури країн-кандидатів.

3) SAPARD — програма, призначена винятково для надання сприяння в розвитку сільського господарства й облаштуваності сільської місцевості. На ці потреби щорічно виділяється 520 млн. євро [7, р. 316].

Розподіл фінансів для цих трьох програм (3,12 млрд. євро) вироблявся відповідно до критерію чисельності населення. Тому Польща одержує 30%, Румунія — 28%, Болгарія — 10%, Угорщина — 7%, Чехія — 5%, Словаччина — 4%, Словенія — 1%. Крім того, використовувалися й ресурси Європейського інвестиційного банку (в 1997-2000 рр. 7 млрд. євро). Формою непрямої фінансової підтримки країн-кандидатів була їхня участь у низці власних програм ЄС (наукові дослідження, охорона здоров'я, охо-

рона довкілля, енергетика, професійне навчання, підтримка малого й середнього бізнесу й т. д.) [7, р. 347].

За одностайною думкою фахівців виділені суми були зовсім недостатніми для того, щоб підтримати той рівень допомоги, що надавався Іспанії й Португалії. Вони реально не забезпечували вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку. Ситуація ускладнювалась тим, що лише дві з десяти країн (Польща й Угорщина) відновили рівень промислового виробництва, що вони мали в 1989 р. Відповідно до розрахунків Економічної комісії ООН для Європи, для того, щоб наздогнати найменш розвинені з тодішніх держав-членів, Чехії було потрібно як мінімум 10-15 років, Угорщині, Польщі й Словенії — 20-25 років, Румунії — 35 років, Албанії — 65-75 років [8].

У грудні 1997 р. на засіданні в Люксембурзі Рада ЄС виступила проти фіксації конкретних дат вступу, а також проти колективного входження країн-кандидатів. Разом із тим РЕС заспокоїла країни “другої хвилі”: була прийнята формула про рівний старт. РЕС вирішила почати навесні 1998 р. офіційні переговори про приєднання із шістьма країнами, які вважалися найбільше “просунутими” у підготовці до вступу в ЄС: Кіпром, Угорщиною, Польщею, Чеською Республікою, Словенією й Естонією. Для того, щоб “підсолодити пігулку” для тих, хто залишився за бортом офіційних переговорів, було вирішено заснувати щорічну Європейську конференцію — постійно діючий багатосторонній форум політичних консультацій, що об’єднав всі країни ЄС і країни-кандидати.

Перша конференція такого роду була скликана в Лондоні в березні 1998 р. ЄС назвав “першу хвилю” розширення — Чехія, Польща, Угорщина, Естонія, Словенія, і “другу хвилю” — Словаччина, Латвія, Литва, Румунія, Болгарія [7, р. 257].

У вересні 1999 р. у Сааріселка (Фінляндія) на неформальній зустрічі міністрів закордонних справ ЄС обговорювались питання фінансової допомоги країнам-кандидатам у галузі сільського господарства та регіонального розвитку. Однак, стало зрозумілим, що більша частина призначених сум буде розподілятися через 5-6 років [4, с. 81]. Це рішення, як і слід було сподіватися, було негативно зустрінуте тими, кому воно було адресовано.

У грудні 1999 р. на засіданні в Гельсінкі країни-лідери отримали бажану пропозицію до переговорів про повне членство в ЄС. Тепер до них приєдналась ще й Словаччина, що стало її найбільшим зовнішньополітичним успіхом з моменту приходу до влади правих сил. Переговори ще із п’ятьма країнами-кандидатами — Болгарією, Латвією, Литвою, Мальтою, Румунією — почалися в лютому 2000 р. [9]. Кожного кандидата потрібно було оцінювати в зв’язку зі специфікою його політичного та економічного розвитку, вони (кандидати) також повинні були провести заходи для досягнення рівня “першої хвилі”.

Програма підготовки країн-кандидатів до вступу в ЄС містила наступні елементи:

1) розробку “стратегії приєднання” (прийнята на засіданні Європейської Ради в Ессені в грудні 1994 р.). Суть стратегії полягала в поступовому розширенні й поглибленні двосторонніх Європейських угод із країнами ЦСЄ;

2) підготовку країн-кандидатів до початку офіційних переговорів. Її головним елементом було ознайомлення представників цих країн із розбитим на 31 розділ *acquis communautaire* (80 тис. стор.), що проводилося співробітниками Європейської комісії. Визначення тих положень, прийняття яких країнами-кандидатами було суто технічною справою, і істотних проблем, які повинні бути предметом переговорів;

3) створення паралельно з механізмами Європейських угод так званих “партнерств із метою приєднання”. Їхньою матеріальною основою були фонди фінансових інструментів приєднання, а головне завдання полягало у виявленні й усуненні “вузьких місць”, які стали на перешкоді до інтеграції країн-кандидатів у систему Єдиного внутрішнього ринку ЄС [10].

Невід’ємною частиною підготовки країн-кандидатів до приєднання було постійне спостереження Комісії за виконанням робіт в окремих країнах. Найбільший прогрес був досягнутий Мальтою, Кіпром й Естонією. За ними йшли Чеська Республіка, Угорщина, Словенія. У жовтні 2000 р. Європарламент прийняв резолюцію, за якою країни “першої хвилі” приймали до ЄС в 2004 р. (“за” — 462 депутата, “проти” — 40) [11, с. 317].

7-9 грудня 2000 р. відбувся саміт у Ніцці, можливо найдовший і найбільш важкий з початку переговорів про розширення. Він був покликаний вирішити найбільш важливі питання інституціонального реформування ЄС, які проголошувалися Комісією й більшістю членів ЄС не тільки необхідною умовою подальшого розширення, але й у цілому подальшого розвитку європейської інтеграції. Однак досягнутий компроміс все-таки не знімав цілої низки протиріч й носив половинчастий характер. Відмовившись від застосування запропонованого рядом фахівців критерію “подвійної більшості” (населення й економічний потенціал) при голосуванні в Раді, керівники найбільш розвинених країн пішли шляхом прямого перерозподілу голосів, відмовившись від принципу рівноваги між малими й більшими державами, що існував протягом попередніх років. Зі свого боку малі країни ЄС відстояли право мати свого представника в Комісії, що не тільки ослаблювало наднаціональний характер останньої, але й загрожувало надмірним розростанням її розмірів. Втілення принципу “одна країна — один член Комісії” перетворювало останню, незважаючи на встановлене обмеження в 27 членів, у занадто громіздкий орган, колегіальна робота якого могла втратити ефективність. Невирішеним залишилося питання щодо перспективи розширення до 30 членів ЄС; щодо абсолютної більшості в Комісії представників малих країн у порівнянні з такими країнами як Німеччина, Великобританія й Франція [12, р. 189].

Імовірні строки приєднання країн-кандидатів неодноразово переносилися. У Лаакені (грудень 2001 р.) була запропонована дата прийняття десяти кандидатів (без Болгарії та Румунії, що, як було зазначено, відстають за своїми економічними показниками) у 2004 р. Остаточного рішення щодо цього питання було вирішено на засіданні Європейської Ради в Брюсселі 24-25 жовтня 2002 р. Політичні керівники ЄС погодилися з висновком Комісії, що Угорщина, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Чеська Республіка й Естонія вже відповідають всім політичним критеріям

приєднання, а до 2004 р. досягнуть відповідності й економічних критеріїв. Учасники саміту заявили про свою рішучість завершити переговори із цими десятима країнами до засідання Європейської Ради в Копенгагені 12-13 грудня 2002 р. і підписати Договір про приєднання в Афінах у квітні 2003 р. [13].

Копенгагенський саміт відзначився значним прогресом в обговоренні питання щодо аграрного сектора. Брюссель погодився збільшити розміри прямих сільськогосподарських субсидій до 25%. Крім того, країни-новачки з 2004 р. отримали право доповнити розмір субсидій до 55% за рахунок їхніх власних бюджетів. Щодо Угорщини, наприклад, то до цього ЄС вимагав, щоб вона ще до вступу відмінила податкові пільги для крупних інвесторів, але їх вдалося зберегти до кінця 2005 р. Це позитивно впливало майже на половину угорського експорту й дозволяло зберегти 250 тис. робочих місць [14].

Саміт відзначив, що Болгарія й Румунія зможуть вступити в ЄС не раніше 2007 р. З одного боку, треба зазначити більш несприятливе геополітичне розташування цих країн. Як сказав Януш Бугайські (Центр стратегічних та міжнародних досліджень, Вашингтон): “Балкани знаходяться в Європі, але Європа все ще не знаходиться на Балканах” [15]. З іншого — ще більшу роль тут відіграли соціально-економічні та політичні характеристики країн ПСЄ. Їхня бідність потенційно загрожувала стабільності ЄС, а недостатня обізнаність та відповідальність їхніх політичних еліт викликала побоювання пересічних західноєвропейських громадян.

Приймаючи остаточне рішення про строки п'ятого розширення, Європейська Рада передбачила в той же час низку запобіжних заходів. По-перше, після підписання Договору Комісія продовжувала свій моніторинг та представила остаточну доповідь про розвиток освоєння *acquis communautaire* країнами-кандидатами за півроку до передбачуваної дати їхнього приєднання. По-друге, у Договорі про приєднання, крім стандартних захисних застережень, були внесені дві специфічні норми. Протягом трьох років після приєднання кожна держава-член або Комісія мали право порушити питання про введення додаткових захисних заходів у випадку невиконання тим або іншим новачком своїх зобов'язань у сфері Єдиного внутрішнього ринку або співробітництва в галузі юстиції й внутрішніх справ.

Брюссельський саміт прийняв остаточне рішення також щодо питання фінансування п'ятого розширення. Керівники ЄС підтвердили, що, незважаючи на прохання країн-кандидатів, бюджет ЄС на 2000-2006 рр. не буде збільшений. Фінансова підтримка буде виявлятися у вигляді прямих виплат за прогресивною шкалою. Кінцева мета полягає в тому, щоб до 2013 р. вивести фінансову підтримку нових членів ЄС на рівень підтримки, що традиційно надається менш розвиненим державам-членам [16].

Угоди, підписані 16 квітня 2003 р. в Афінах, з'явилися, таким чином, останнім кроком на шляху вступу десяти країн — Кіпру, Чеської Республіки, Угорщини, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, Словаччини, Словенії й Естонії — у Європейський Союз, шляху, що почався ще в 1989 р.

Хоча вступ десятки став уже неминучим, Єврокомісія продовжувала

пильно досліджувати ситуацію в кожній країні й у листопаді 2003 р. виступила з досить жорсткою критикою. Наприклад, від Угорщини зажадали швидких та рішучих заходів щодо виконання вимог у сфері розвитку регіонів, санепідеміологічних нормативів у харчовій промисловості, створення інтегрованої адміністративно-контрольної системи, а також агентств з виплати сільськогосподарських дотацій.

Напередодні 1 травня 2004 р. відбулось кілька регіональних нарад, що були покликані узгодити позицію країн-новачків. Так на засіданні економічного угруповання Квадрілатіралє (Quadrilatirale) за участю Італії, Угорщини, Словенії, Хорватії, перші три країни зобов'язались надалі сприяти скорішому вступу Хорватії в ЄС. Особливе значення вони приділяють спорудженню п'ятого європейського транспортного коридору (Трієст — Любляна — Будапешт — Київ — Москва). Було підписано домовленість про створення спільної інформаційної системи, формування робочих груп з освіти, торгівлі, місцевого самоврядування [17]. У березні 2004 р. саміт Вишеградської групи погодився підтримати пропозицію Єврокомісії щодо відрахувань у бюджет ЄС в 1,14% від ВВП країни [17].

У квітні 2005 р. у Люксембурзі була підписана угода ЄС з Болгарією та Румунією про їх вступ у Євросоюз з 1 січня 2007 р. Болгарія та Румунія повинні були забезпечити виконання близько 100 тисяч сторінок різних загальноєвропейських норм та правил. Уже в жовтні 2005 р. обидві держави були попереджені, що, якщо вони не виконають усіх вимог ЄС, їх вступ може бути відкладено на рік [17].

Кожен місяць структури ЄС проводили моніторинг реформ у цих країнах. Доповіді Єврокомісії гостро критикували Болгарію та Румунію з таких питань як боротьба з корупцією (у тому числі у вищих ешелонах влади) та боротьба з організованою злочинністю, захист прав національних меншин, захист інтелектуальної власності, вільне надання послуг, контроль над зовнішніми кордонами й т. ін. [18]. Разом із тим, ЄС виявляв схильність до своєчасного включення Болгарії та Румунії в ЄС, навіть якщо їхні характеристики залишалися не зовсім відповідними до критеріїв цієї організації. Отже, рішення про розширення ЄС мало очевидно політичне забарвлення, було вольовим актом із боку європейських еліт.

Підводячи підсумки, треба зазначити, що процес п'ятого розширення ЄС якісно відрізняється від усіх попередніх. Раніше до ЄС одночасно приєднувалися не більше трьох нових членів. Тепер мова йде про одночасне приєднання 12 держав, тобто про збільшення числа держав-членів майже вдвічі. Одне це створює велике навантаження на інституціональну систему Співтовариства, що і без того працює на межі своїх можливостей у складі 15 держав-членів.

По-перше, надзвичайно ускладнювався механізм прийняття рішень, а, отже, збільшувався необхідний для прийняття рішень час. Подібне вповільнення перебувало б у суперечності з реаліями сучасного етапу інтеграції, що вимагають спрощення й прискорення нормотворчого процесу.

По-друге, уже існуюча різноманітність Співтовариства була настільки велика, що для здійснення окремих видів політики треба було б відступити

від “методу співтовариств” у його чистому вигляді й передбачити можливість диференціації. Потреба в диференціації в ЄС, що складався з 28 держав, була ще більша.

По-третє, збільшення числа держав-членів та неминуче укрупнення інституціональної структури ставили під загрозу інтереси малих країн, які надзвичайно дорожили принципом рівності, і зокрема, правом направляти свого громадянина до складу Комісії й регулярно головувати в Раді. Однак одночасно, оскільки більшість кандидатів — малі країни, виникала загроза й для інтересів великих держав-членів. Адже при незмінній нормі представництва ці держави, де мешкає абсолютна більшість населення ЄС, могли б опинитись під владою можливих коаліцій держав, що представляють меншість громадян ЄС.

Але політичні еліти ЄС досить послідовно впроваджували ідею п'ятого розширення. По-перше, причина цього полягала в тому, що в Європейського Союзу, власне кажучи, не було іншого вибору. Збереження в Європі замкнутого інтеграційного угруповання в складі найбільш розвинутих та багатих європейських держав було б контрпродуктивним. Нестабільність й економічні труднощі в колишніх соціалістичних країнах, політичні наслідки відмови в приєднанні до ЄС створили б украй несприятливе геополітичне оточення для “острова Європа”. У перспективі це могло б поставити під удар плоди інтеграції. Тому найбільш раціональним варіантом було поширення інтеграції на Центральну й Східну Європу, незважаючи на всі пов'язані із цим труднощі. По-друге, ЄС (ЄЕС) протягом десятиліть виконував основну роль у збереженні миру на континенті та створенні умов для його економічного розвитку. Щоб домогтись цих цілей усім державам-членам доводилось йти на певні жертви. Нині ситуація не змінилась; все залежить від спроможності нового покоління європейців правильно оцінити свої пріоритети. Проблема, необхідність вирішення якої може об'єднати всіх європейців, старих та нових, існує. Вона викликана загрозою стрімкого старіння європейського населення, адже за темпами старіння Західна Європа значно випереджає інші частини Земної кулі. Уже за два десятиріччя Західна Європа буде страждати на брак працівників; більше третини населення складуть пенсіонери. Отже, полемізуючи з деякими скептично налаштованими дослідниками, можна сказати, що нове розширення не тільки не означає “кінець Заходу”, а, навпаки, надає надію на його виживання.

Література

1. The future of the European Union // http://www.europarl.ru.int/presentation/15plus/default_en.htm#VII
2. Kupchan Ch. The agenda Europe. The end of the West // <http://theatlantic.com/issues/2002/Kupchan.html>
3. Copenhagen — a historic summit // http://europa.eu.int/abc/121lessons/index3_en.htmECB
4. Бойцова В. В. Европейский Союз: расширение на Восток // ОНС. — 2004. — № 3. — С. 78 — 87.
5. Agenda — 2000: For a stronger and wider Union: document drawn up on the basis of COM (97)2000 final / EU, European Commission, Luxembourg: EUR-OP, 1997. — 149 p.

6. General budget of the European Union // http://www.eca.eu.int/framework/general_budget_eu/general_budget_eu_index_en.htm
7. Cini M. European Union politics. — Oxford: Oxford Univ. Press, 2002. — 356 p.
8. What future for Europe? // http://europa.eu.int/abc/12lessons/index12_en.htm
9. Building Europe: the story so far // www.europarl.eu.int/presentation/15plus/default_en.htm#1
10. Aid for Central and Eastern European applicant countries // www.europarl.eu.int/presentation/15plus/default_en.htm#V
11. Европейская интеграция: современное состояние и перспективы / Под ред. С. И. Паньковского. — Минск: БГУ, 2001. — 336 с.
12. Understanding European Union institutions. — L.: Routledge, 2002. — 202 p.
13. How the negotiations work? // www.europarl.eu.int/presentation/15plus/default_en.htm#IV
14. На Дунае образуется силиконовая долина // www.ko.ru/document.asp?d_no=3428&p=1
15. Еврокомиссия предлагает принять Болгарию в ЕС // www.europa.com
16. Historic steps // http://europa.eu.int/abc/12lessons/index2_en.htm
17. Орлик В. ЕС до и после расширения // <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id=6222284>
18. Еврокомиссия одобрила вступление Румынии и Болгарии в ЕС // www.vestnik.BBCrussian.com

О. И. Брусиловская

Одесский национальный университет им И. И. Мечникова,
кафедра международных отношений к. 32,
Французский бул., 24/26, г. Одесса-58, 65058, Украина

ФАКТОР ЕС В ПРОЦЕССЕ ПОСТКОММУНИСТИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ СТРАН ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ

Резюме

В статье проанализировано влияние фактора ЕС на процессы реформирования бывших коммунистических стран Восточной Европы в конце XX — начале XXI в. Показаны особенности стран-кандидатов, процесс их переговоров с ЕС, финансовые инструменты ЕС, позволившие ускорить развитие стран региона в желательном направлении.

Ключевые слова: посткоммунизм, пятое расширение ЕС, Копенгагенские критерии, PHARE, ISPA, SAPARD.

O. I. Brusilovska

Odessa National University, Department of International Relations,
R. 32, French Bul., 24/26, Odessa-58, 65058, Ukraine

**EU FACTOR IN THE PROCESS OF POST-COMMUNIST
TRANSFORMATION OF EASTERN EUROPEAN COUNTRIES**

Summary

In the article is analyzed the influence of EU factor on the reforming of former communist countries of Europe in the end of XX — at the beginning of XXI centuries. The article contains the information about peculiarities of candidate-countries, process of their negotiations with EU, EU financial instruments, that allowed to accelerate the development of Eastern European countries in desirable direction.

Keywords: post-communism, fifth EU enlargement, Copenhagen criteria, PHARE, ISPA, SAPARD.